

LA UNIVERSITAT D'INCA (1436-1437). FINANCES I FISCALITAT A TRAVÉS DEL LLIBRE DEL CLAVARI BARTOMEU ESTRANY

ANTONI MAYOL I LLOMPART

A l'Arxiu Històric Municipal d'Inca es conserva un únic llibre de clàvia d'època medieval, amb la signatura provisional: AHMI, SP 1463. Es tracta d'un llibre de comptes de la Universitat d'Inca realitzat pel clàvia de l'any 1436-1437, Bartomeu Estrany, sobre l'administració del municipi inquer. El clàvia era un càrrec d'elecció anual -el dia de quinquagèsima- que era l'encarregat de registrar els ingressos i despeses del municipi medieval a instància dels jurats d'Inca, que formaven l'òrgan executiu de l'administració municipal. El llibre, conservat en mal estat i molt afectat per humitats que impedeixen la lectura d'algunes parts, està incomplet, falten alguns fulls, atès que falten les dades dels darrers mesos de maig i juny de 1437. Malgrat aquestes grans mancances i la falta d'altres llibres per a realitzar un major estudi de l'administració municipal a la baixa edat mitjana, en aquesta comunicació intentem fer una aproximació a l'administració municipal d'Inca, fent un petit repàs al sistema fiscal i municipal.

1. La Universitat d'Inca

1.1. Sorgiment com a entitat municipal i reconeixement jurídic

La historiografia mallorquina assenyala que la Part Forana entra en la història econòmica insular arran dels plans de colonització de Jaume II l'any 1300, i en la politicoadministrativa amb la sentència arbitral de Sanç I l'any 1315 que reconeix la Part Forana com a entitat diferenciada de ciutat, i com a conseqüència d'això a cada una de les universitats foranes que formava el Sindicat de Fora. Però, de fet, Inca i algunes altres viles foranes ja eren entitats municipals amb anterioritat a 1315.

Els municipis forans ja participaven en els assumptes fiscals i financers amb anterioritat a les ordinacions de 1300, perquè ja són presents a les cises imposades entre els anys 1300-1309 i, a més a més, l'any 1303 es dirigeixen a Jaume II per a sol·licitar una pròrroga en l'amortització del seu deute. Això indica que amb anterioritat a 1300 s'han format nuclis de pobladors que tenen un interès comú o de col·lectivitat dins un territori concret. Aquesta col·lectivitat anirà lligada al territori a través de la demarcació de la parròquia. Cada una de les parròquies de la Part Forana esdevindrà un municipi. La bul·la d'Innocenci IV

el 1248 posa sota la protecció de la Seu Apostòlica les 35 parròquies de Mallorca, i entre elles la parròquia de Santa Maria d'Inca, que esdevindrà la demarcació territorial del municipi. Álvaro Santamaría apunta que la juraria (òrgan executiu municipal) estava implantada a Pollença el 1299, i que probablement ho devia estar també en les viles més significatives com Inca o Sineu.¹ Una representació d'homes d'Inca és present, amb altres viles foranes, a l'homenatge realitzat al rei Alfons l'any 1285.

Les universitats foranes des del començament del segle XIV recol·lecten impostos directes per a institucions superiors (monarquia, Universitat de la Ciutat i Regne), malgrat que no obtindran capacitat jurídica per a fer-ho fins l'any 1358. Així, la capacitat d'imposar una talla veïnal a la Part Forana sobre una comunitat és present en mateix moment que la comunitat obté el reconeixement com a municipi, malgrat que no posseeixi la capacitat jurídica per a fer-ho. La Universitat de Pollença doncs recol·lecta les seves talles almenys des de l'any 1330, bastants anys abans del reconeixement jurídic. El reconeixement jurídic com a municipi a la Universitat d'Inca es produeix amb la sentència arbitral de 1315, on en conjunt es dona reconeixement jurídic al Sindicat de Fora com a assemblea de totes les universitats foranes, fet que intrínsecament suposa el reconeixement jurídic de cada vila de forma individual. Però, de fet, Inca ja devia ser municipi de facto amb anterioritat a l'any 1300.

1.2. L'estructura de la Universitat d'Inca

Durant el segle XIII s'anaren formant comissions de *prohòmens* que designats per les parròquies s'encarreguen de l'administració d'assumptes comuns entre els veïns de la vila. Es reuneixen a l'església per a tractar sobre temes comuns. A Inca els prohoms apareixen per primera vegada amb aquest nom l'any 1281.² Durant el període del regne privatiu de Mallorca la majoria dels nuclis de població s'instituiran com a municipis calcant el model de la Universitat del Regne, tant respecte al nom com respecte a l'estructura institucional. L'estructura està formada per un òrgan col·legiat executiu (jurats) i una assemblea o òrgan deliberatiu (Consell), a més a més d'altres càrrecs administratius. Segons Santamaría la juraria s'aplicà a Inca durant la segona fase del regnat de Jaume II (1299-1311), i el procés d'instauració de juraries i consells a totes les viles havia finalitzat l'any 1343.³

Als municipis més grans com Inca els jurats són quatre i tenen una paritat en relació amb la divisió estamental de la vila. A final del segle XIV (mà major, mà mitjana, mà menestral i mà forana). La mà forana aglutina la població dispersa del terme d'Inca. Els jurats d'Inca són l'òrgan màxim responsable de l'administració municipal i els encarregats de dur el dia a dia, així com d'autoritzar les despeses del municipi.

El Consell de la Universitat d'Inca, que a l'inici del segle XIV encara es formava per la reunió de tots els veïns de la vila, a mitjan segle XIV intenta representar la divisió estamental de la comunitat. Els quatre jurats i el Consell formen una petita elit local que controla el govern municipal. El sistema d'elecció de càrrecs, anomenat de franquesa, és un sistema d'elecció per cooptació que és vigent fins l'any 1373, moment en el qual s'inicien uns canvis voraginosos de règim municipal relacionats amb la lluita entre faccions -Call i Almodaina- que es disputen el control de les institucions del regne i que també afecten de forma directa la Part Forana. Es produeixen canvis i reposicions de pragmàtiques que canvien el sistema d'elecció els anys 1373, 1382, 1384, 1387, 1390, 1392, 1395, 1398 i 1404. L'any 1382 es produeix el canvi de sistema de cooptació pel d'insaculació dins bosses estamentals a través de diferents estatuts que s'atorguen a cada un dels municipis forans com a privilegis, i s'aniran canviant fins a la instauració del regiment de sort i a sac l'any 1447.

1 Santamaría, Álvaro. "El municipio en el reino de Mallorca", dins *Estudios Baleàrics*, núm. 31, 1988, p. 16.

2 Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 116.

3 Santamaría, Álvaro. "El municipio en el reino de Mallorca", *Estudios Baleàrics*, núm. 31, 1988, p. 16.

Amb el pas del temps es perfecciona l'estructura municipal i es creen diferents càrrecs d'elecció anual: el clavari, que serà elegit pels jurats i prohòmens per tal d'administrar els cabals públics i de registrar els ingressos i despeses als llibres de clavaría; l'escrivà, que s'encarrega d'escripturar els assumptes relatius al funcionament de la institució (redactar cartes, realitzar actes de les reunions del Consell...); els oïdors de comptes, que s'encarreguen de revisar els comptes tant del clavari com d'altres administracions econòmiques pertanyents a la vila (almoïna, botiga...); els taxadors, que taxen la tributació de cada família o foc fiscal a les talles; el síndic de la ciutat, que representa a la vila el Sindicat de Fora i el Consell de Mallorca. A més a més, es contractaven administradors de talles i alguns funcionaris com el botiguer, que administra la botiga o el pes de la farina (on la Universitat d'Inca ven el cereal a preus públics), almoïner (administrador de les almoïnes), *hospitaler* (administrador de l'hospital de pobres), a més a més de guardes rurals (banders, vinyògols) i *talaiers* (encarregats de la vigilància de la costa).

Al voltant de la meitat de la població -segons els estudis realitzats a algunes parts sobre l'estimació de béns de Muro a final del segle XIV o Pollença a la segona meitat del segle XV- fins ara no pot tenir accés, tot i ser propietaris, al sistema estamental de mans, i així no poden formar part dels càrrecs municipals. Dins aquest sistema d'elecció de càrrecs municipals tampoc entren les minories ètniques com els jueus i els esclaus. A Inca hi ha una comunitat jueva important, però que no entra dins l'administració municipal, perquè són administrats directament del rei, i és directament al rei a qui paguen els seus impostos. A més a més, administrativament estan sotmesos a l'Aljama de Mallorques. Els esclaus tampoc hi estan inclosos.

2. El sistema fiscal a la Part Forana de Mallorca

A Mallorca s'establien a la baixa edat mitjana dos tipus de fiscalitat, una de caràcter senyorial relacionada amb els drets senyorials derivats de l'estructura feudal imposada a l'illa i una segona fiscalitat, la municipal, lligada al sorgiment del municipi.

2.1. La fiscalitat senyorial

Després del repartiment de terres de 1231 realitzat entre els conqueridors catalans, l'antic districte islàmic de Inkan va quedar establert com a senyoriu reial. El rei era el senyor jurisdiccional d'Inca, tret de la petita part que va cedir després a la diòcesi de Mallorca després de la seva creació, i una altra part que fou cedida pel rei a l'orde del Temple que fou retornada a la monarquia després de la desaparició de l'orde a l'inici del segle XIV.⁴ Després de la conquesta de Mallorca els nous colons procedents de Catalunya s'anaren establint a la Part Forana entorn als nous nuclis de població, i a cada una de les seves possessions el rei va imposar les seves batlies per a defensar els seus interessos. Inca era l'únic indret de la Part Forana amb un cert nucli població.⁵ A final del segle XIII hi havia instaurades a la Part Forana de Mallorca 10 batlies reials, entre les quals hi havia la d'Inca, que passaren a ser més d'una trentena amb administració reial i municipal durant el regnat de Jaume II. La batlia d'Inca, que l'any 1242 era ocupada per Pere Ferrandis⁶, durant el segle XIII també inclou la de Guinyent (actual terme d'Alcúdia) fins al 1284.⁷

4 L'orde del Temple fou suprimida l'any 1311 i a Mallorca els béns de l'orde foren assignats pel papa a l'orde de l'Hospital, però aquesta avinentesa fou aprofitada pel rei Sanç de Mallorca, que es quedà una part dels béns de l'orde. A Inca el rei va retenir 25 possessions: 3 vinyes, 16 cases, 2 peces de terra, 1 rafal, 1 celler i 2 horts.

Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 176.

5 *Al Llibre dels Feits* Inca, tot i que no és referenciada com a vila, és referenciada com l'alqueria, "major que és en Mallorques". Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 32.

6 Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 158.

7 Mas i Forners, Antoni; Rosselló Bordoy, Guillem; Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Alcúdia. De l'època islàmica a la Germania*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1999, p. 84.

El batle reial d'Inca era un càrrec de l'administració reial d'elecció anual i que tenia com a principal missió la salvaguarda de la monarquia a Inca, amb atribucions sobre competències jurisdiccionals, judicials, de defensa, ordre públic així com el control i administració de les rendes reials, i el control envers l'administració municipal. El batle tenia la seva cúria, que a Inca fou construïda juntament amb la carcelleria a l'inici del segle XIV,⁸ on impartia justícia i cobrava les rendes, i tenia capacitat per a imposar multes i s'hi situava l'escrivania reial, on s'escripturaven les compravendes amb drets reials. També era de jurisdicció reial el mostassaf, d'elecció anual, a proposta de les universitats i que s'encarregava d'establir i tenir cura dels pesos i mesures dels mercat i del compliment de les ordenances sobre el comerç, la salubritat pública, de l'estat dels camins i sèquies... Aquest càrrec fou creat per Jaume III a la Part Forana l'any 1336, tot i que Inca ja en tenia abans de 1320⁹ pel fet de ser la població més important.

2.2. La fiscalitat municipal

Mallorca quedà conformada poc després de la conquesta com un municipi únic del tipus ciutat-estat - Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca- sense cap classe de recurs financer ordinari, atès que el municipi no fou dotat de cap tipus de riquesa patrimonial. Àdhuc, les anades i tornades sobre la propietat del regne (Jaume I, Pere de Portugal, regne privatiu, ocupació...) deixaren la institució municipal en un estat de dependència total respecte a la monarquia.

La jurisdicció fiscal de les institucions municipals mallorquines va lligada a la incapacitat institucional per a aconseguir un estatus similar al dels altres regnes de la Corona Catalanoaragonesa, on les corts i generalitats tenien un cert pes polític enfront de la monarquia. De fet, quan la monarquia es troba en una major precarietat en el regne a principi del segle XIV és quan aconseguirà subdividir jurídicament el municipi per tal d'afeblir-lo. La sentència arbitral de 1315 dona personalitat jurídica i fiscal a la Part Forana mitjançant el Sindicat de Fora (2n nivell municipal), però integrada dins una entitat major com és la Universitat de la ciutat i Regne de Mallorca (1r nivell municipal).¹⁰ Així, no és una relació entre iguals sinó que suposa la creació de dos nivells municipals, en què participen els forans però es troben absents en l'execució dels acords.¹¹ Aquesta sentència intrínsecament reconeix la personalitat jurídica individual de les parròquies foranes (3r nivell municipal) que formen el Sindicat. Aquí és on la monarquia efectua el segon repartiment sobre l'illa: el tributari (2/3 Ciutat; 1/3 Part Forana).¹² Dins el terç que correspon al Sindicat cada unitat municipal de la Part Forana té assignada una quota fixa que era fixada pel Consell del Sindicat en base a uns paràmetres econòmics i poblacionals,¹³ i que almanco des de 1371 eren determinats en funció de la *molitja*.¹⁴ Aquesta divisió de 2/3 Ciutat i 1/3 la Part Forana és sols per a la tributació directa, perquè la tributació indirecta que sorgirà a principi del segle XIV i que es consolidarà després de la pesta negra, devers l'any 1350 amb cinc tipus de tributs per a la Part Forana (dret de molitja, sisa del vi, sisa de les carns, dret d'imposició i tall del drap) quedarà al marge i sempre revertirà a la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca. És a dir, Inca pagarà impostos indirectes dins el seu terme que seran recaptats a Inca, però que no ingressarà el municipi inquer (Universitat d'Inca), sinó la Universitat de la Ciutat i Regne.

8 Tot i que durant el segle XIII ja hi ha notícies de la Cúria d'Inca, no hi ha notícies concretes sobre un edifici concret fins que l'any 1312-1313 es compraren unes cases a Berenguer de Guixers per a fer la cort i la carcelleria a Inca, i l'any 1331 s'hi edificà un porxo. Llabrés i Martorell, Pere-Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Inca en la història 1229-1349*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1998, p. 158.

9 Pons, Antoni. *Llibre del mostassaf de Mallorca*, pàg. 277.

10 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 169.

11 Morro Veny, Guillem: "Els òrgans de poder de la Part Forana a l'època de Jaume III. El Regne de Mallorca a l'època de la dinastia privativa", dins *XVI Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1998, p. 227.

12 Mayol i Llopart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 169.

13 Morro Veny, Guillem. *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1997, p. 45-47.

14 Cateura Bennàsser, Pau. *Política y finanzas bajo Pedro IV de Aragón*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1982, p. 430-431.

La capacitat fiscal del municipi únic (Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca) queda subjugada als designis reials. El rei -a més a més dels seus ingressos patrimonials tradicionals-¹⁵ no tindrà una competència fiscal amb les corts com a Catalunya. Mallorca sols tindrà una fiscalitat municipal que serà gestionada pel municipi, però controlada des de la monarquia.

A les darreries del segle XIII i durant la primera meitat del segle XIV des de la monarquia s'intentaren substituir les fórmules tributàries directes per les indirectes que graven les transaccions comercials i el consum, els impostos innovadors. Però la costosa política dels monarques en el tram central del segle XIV i l'augment sostingut de la pressió tributària¹⁶ potencia totes les fórmules fiscals de l'època¹⁷ i transforma Mallorca en el que Cateura anomena un laboratori fiscal, on cada guerra suposa una fórmula diferent de finançament per a la monarquia a través del Regne (tributació directa, indirecta, préstecs forçosos, emissió de deute públic...). Les relacions socioeconòmiques que s'establiren sobre la societat mallorquina -tant si és més o menys típic el mode de producció/relació feudal que s'aplicà a Mallorca- no havien tingut en compte el sorgiment d'una xarxa impositiva fora del mode de producció feudal. En aquest sentit s'ha d'entendre la no dotació de les institucions municipals -ni tan sols pels qui la formen- d'un patrimoni o jurisdicció sobre el qual poder treure recursos financers. Per tant, els impostos d'Estat i municipals suposen una càrrega afegida sobre la ja inestable relació. La Universitat del Regne i el Sindicat no tenen patrimoni, però les ordinacions de 1300 de Jaume II solucionaren d'alguna manera aquesta situació en els municipis forans amb la compra d'algunes comunes¹⁸ en les poblacions de jurisdicció reial, com per exemple Alcúdia i Inca.

L'auge comercial del mediterrani en el tres-cents i principi del quatre-cents propicià l'aparició dels impostos indirectes que gestionava el municipi ho pogué afavorir en el cas mallorquí. Els municipis sols es poden finançar per la via dels impostos.

a) Si seguim a Cateura l'organització fiscal de Mallorca té tres períodes diferenciats:

1300-1315: el 1300 sorgí una fiscalitat sota el control de Jaume II de Mallorca que es fonamentava en tres elements significatius: el control reial sobre els impostos municipals, el caràcter permanent de la fiscalitat i una clara opció cap a la imposició indirecta.¹⁹

b) 1315-1405: expansió de totes les fórmules fiscals possibles (imposicions, tributació directa, préstec, emissió censal, operacions comercials...).

c) 1405-1450: les imposicions queden consignades a satisfer les pensions dels creditors censalistes amb el contracte sant (1405).

Les universitats foranes durant el primer període obtenen el reconeixement jurídic i durant el segon període es dediquen a la recollecció d'imposts directes per a institucions superiors -i fins i tot els indirectes com es veurà-, fins que el 1358 obtenen la capacitat jurídica de recol·lectar els seus propis

15 Aquests són per a la Corona d'Aragó: a) impostos sobre la producció: delmes; b) impostos indirectes: sobre transmissions (lluïsmes sobre transmissions oneroses d'immobles i censals), sobre el comerç exterior (lliura i llosa, cabegatge); c) impostos indirectes: sobre les unitats familiars (morabati); d) taxes i contribucions: taxes (pes i mesuratge, ancoratge, entrades i eixides de sarraïns, peixateries, corralis reials), contribucions sobre immobles (censos, quarts) i sobre l'administració de justícia (composicions, multes i sancions, i arrendament d'escribanies reials). Casanovas Camps, Miguel Ángel. "Els manifestes de béns com a instrument de fiscalitat", dins *Estudis d'Història Econòmica*, vol 1991/1, p. 63. Aquests ingressos del reial patrimoni ja han estat estudiats globalment per al segle XIV, vegeu López Bonet, J. F. *La riquesa de Mallorca al S. XIV...*, op. cit. També s'han realitzat estudis sectorials com els de Santamaria, Sevillano Colom, Conde de Molina, Cateura -en el segle XIII-, o per localitats com el d'Antoni Mas per a Alcúdia.

16 Segons Jover entre 1360-1430 la fiscalitat a l'illa havia augmentat aproximadament un 30%, mentre que la població havia disminuït un 25%. Jover Avellà, Gabriel. "Endeumentament, desigualtat econòmica i desposseïssió pagesa. El cas de la parròquia de Petra, 1443-1524 (Mallorca)", dins *Recerques*, núm. 33, 1996, p. 9.

17 Podeu veure com es potencien a Cateura Bennàsser, Pau. *La trentena esgarriadora: Gerra i Fiscalitat (El regne de Mallorca 1330-1357)*. Palma: Ed. El Tall, 2000.

18 I també edificis públics com peixateria, carnisseria, abeuradors...

19 Cateura Bennàsser, Pau. *La trentena esgarriadora...*, op. cit., p. 8.

imposts per a cobrir les seves necessitats,²⁰ malgrat que ja ho fan amb anterioritat.²¹

Però el vertader drama de les universitats foranes no és tant el seu reconeixement jurídic sinó el fet de quedar al marge del finançament de la xarxa d'imposicions indirectes i sense capacitat per a imposar-ne.²²

FISCALS	FINANCERS
<p>a) directes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tall veïnal - Tall Universitat del Regne (sí/no) - Tall Sindicat (gabella de la sal) - Tall monarquia (morabatí) (no) - Prest <p>b) indirectes</p> <ul style="list-style-type: none"> - Xarxa d'imposts indirectes dependents de la Universitat del Regne (sols si la universitat forana actua com a arrendadora o si la Universitat del Regne li ha de reintegrar préstecs) - Taxes portuàries cedides per el monarca (Alcúdia, 1395) 	<p>a) estrictament financers</p> <ul style="list-style-type: none"> - Préstec - Emissió o venda censal - Barates (sobre propietats o productes mercantils) - Deixes pies i donacions <p>b) rendiment de béns propis (comunes, carnisseria, peixateria)</p> <p>c) participació en bans (banders o vinyògols)</p> <p>d) mercantils</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aliments i productes: blat, oli, draps, llana... - Béns immobles -venta de béns propis - Préstecs i rendes censals (altres institucions i particulars) <p>e) aportació d'altres institucions</p> <ul style="list-style-type: none"> - Participació d'1/3 dels ingressos pertanyents al Sindicat? - Aportacions d'altres municipis en la defensa (talaïers i escoltes de les viles marítimes) - Aportacions de la monarquia en obres públiques

Ingressos teòrics d'una universitat de la Part Forana (Alcúdia, Muro, Pollença)²³

El fet de no tenir accés a la tributació indirecta fa que les parròquies foranes no disposin d'un finançament municipal permanent, sinó més aviat variable i oscil·lant, perquè els ingressos són acordats en relació amb les despeses. Les despeses es poden considerar totes extraordinàries -si més no en el seu origen- i això es reflecteix en volum d'ingrés i despesa altament fluctuant. Els ingressos permanents no són inexistents (bans sobre guardes rurals, lloguer de comunes, deixes pies, col·lectes per a festivitats...), però suposen una part petita del finançament municipal. La tributació indirecta no és desconeguda: és arrendada a la vila de manera obligada en períodes de dificultats financeres.

L'emissió de deute públic sempre té un origen extraordinari, així com la tributació directa -malgrat que la superposició de diferents talls i el seu perllongament en el temps pugui fer semblar que és ordinària- és extraordinària. No s'estableix mai una talla en previsió de la despesa sinó que és la despesa no satisfeta

²⁰ López Bonet, Josep F. "La pràctica fiscal a la Mallorca de la baixa edat mitjana (segles XIII-XVI)", dins *Randa*, 29. Barcelona: Ed. Curial, 1991, p. 22.

²¹ A Pollença succeeix així almanco des de 1330. Mayol Llompart, Antoni. "La fiscalitat directa en el món rural medieval: la vila de Muro a finals del segle XIV", *Mayurqa*, núm. 27, p. 138-139

²² Mayol i Llompart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la Part Forana...", op. cit., p. 171.

²³ Mayol i Llompart, Antoni. "La fiscalitat indirecta en la part forana de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença en la baixa edat mitjana (1350-1450)", dins *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al regne de Mallorca, s. XIV-XV*. Palma: El Tall, 2006, p. 171.

la que l'origina. Sols quan s'estableixen plans de quitació per a eixugar el deute públic municipal en un nombre determinat d'anys podríem parlar que la tributació directa és ordinària. De fet, l'únic tribut ordinari directe és la gabella de la sal –malgrat que s'establí per un període de deu anys en principi.

Després de 1405 els vint anys següents que es caracteritzen per un augment de les taxes en la tributació indirecta amb creació de recàrrecs com l'aparició d'afitons -en les taxes del vi es passa de contribuir una sisena part a una cinquena,²⁴ les taxes sobre el consum de pa i farina es duplicaren,²⁵ com per l'increment de les talles.

A partir de l'any 1405 Inca com les altres viles de la Part Forana es veurà immersa o lligada al problema crònic del deute públic del Regne. A partir de les primeres males anyades agrícoles dels anys 1370-1380 les universitats foranes emetran de forma més o manco sistemàtica deute públic per a la compra de cereals per a la seva població i pagar altres despeses de la vila i fins al 1405 capejaran el temporal així com podran sense estar en situació dramàtica. A partir del contracte sant de 1405 que consigna els impostos indirectes als creditors censalistes del Regne, el deute públic a cada vila de la Part Forana anirà augmentant i agreujant-se. No es percep el 1/3 dels ingressos del Regne que hauria de correspondre a la Part Forana i, a més a més, a partir de 1425 es crea la gabella de la sal; un impost indirecte en el seu origen, però que es lleva com una quota assignada a cada vila en relació amb la riquesa –com una talla-

De la crisi de la consignació el bienni 1424-1425 va produir la implantació de la *gabella de la sal*, imposició consistent en l'obligació de comprar una determinada quantitat de sal per cada família de l'illa de manera obligatòria, i que de fet es tractava d'una tributació directa ordinària. L'any 1425 es va declarar en fallida la Universitat del Regne i va restar sense pagar el deute públic que tenia envers els censalers catalans fins que s'establí la Concòrdia de Barcelona.

La Concòrdia de Barcelona de 1431 va suposar:²⁶

- Obligació dels creditors a reduir el tipus d'interès (de 5,9% a 4,1% els catalans, i fins al 3,3% els mallorquins).
- Reforma de l'administració de la Consignació: els clavis han de passar comptes amb els creditors catalans fent primer:
  - I) Liquidació íntegra als creditors catalans.
  - II) Amortització anual del capital del deute públic exterior per 10.000 florins.
  - III) Pagament de pensions als censalistes mallorquins.
  - IV) Destinació de 5.000 lliures i 540 lliures per a les despeses ordinàries i extraordinàries de la Universitat del Regne.
  - V) Si es troben diners, amortitzar altres censals.
- Prohibició de noves emissions de deute públic si es lesionen els interessos dels creditors catalans.
- Venda de censals per a pagar les anualitats pendents de 1424-1431.

El resultat és un augment significatiu de la tributació directa aplicada a les viles els anys trenta i quaranta del segle XV que abocaran, juntament amb la crisi demogràfica de la dècada de 1440, a la Revolta Forana.

24 Mayol i Llopart, Antoni. "Comerc i fiscalitat: el quint del vi a Alcúdia (s. XIV-XVI)", dins *II Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 2002, p. 108-118.

25 Urgell Hernández, Ricard. *Dinàmica del deute públic a la Universitat de...*, op. cit., p. 679.

26 Urgell Hernández, Ricard. *El regne de Mallorca durant la guerra civil catalana contra Joan II*. Mallorca: Ed. El Tall, 1977, p. 41-42.

3. El llibre de clavaria de Bartomeu Estrany

El llibre de clavaria de Bartomeu Estrany,²⁷ que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal d'Inca, és l'únic conservat d'època medieval salvat del foc que afecta l'arxiu del municipi inquer al segle XVII.

Es tracta d'un llibre de comptes de la Universitat d'Inca realitzat pel clavari de l'any 1436-1437 Bartomeu Estrany sobre l'administració del municipi. Recordem que el clavari era un càrrec d'elecció anual -el dia de quinquagèsima- que era l'encarregat de registrar els ingressos i despeses del municipi medieval a instància dels jurats d'Inca.

El llibre (de 33 fulls grandària foli i tres albarans solts de menors dimensions) està conservat en mal estat. Presenta afectacions per humitats que impedeixen la lectura d'algunes parts i està incomplet. Falten alguns fulls finals -romputs o tallats-, i això repercuteix que no podem reconstruir la totalitat de les despeses ni conèixer el nivell global del deute de la vila.

El llibre, ja referenciat breument per Ramon Rosselló,²⁸ es divideix en tres parts:

- 1) Rebudes (ingressos) de la Universitat d'Inca
- 2) Dades (despeses)
- 3) Deutes i deutors de la vila (f. 32-33v)

Les rebudes inicien el llibre i formen un total de 50 partides diferents recollides pel clavari i pareix que estan completes (f. 1-11v.). Les dades no ho estan, atès que falten els fulls finals que han estat romputs i que no ens permeten la reconstrucció total de les despeses, ja que falten les dades dels darrers mesos de maig i juny de 1437. Així i tot, de dades es conserven 65 partides diferents (folis 23-31v).

Tant les rebudes com les dades s'anoten a cada full i es posa la quantitat monetària al marge; després a peu de pàgina es realitza la suma de totes les rebudes o dades de la pàgina. Aquesta anotació del clavari ens ha servit per a poder reconstruir algunes dades i rebudes que a causa de les humitats o fragmentació eren il·legibles.

Dels deutes i deutors de la vila que ens permetrien veure el nivell econòmic global de la vila, no hem pogut saber si en falta gaire. Sols es conserva un bocinet dels fulls que el devien formar (f. 32-33v) que fan impossible la seva reconstrucció.

Malgrat aquestes grans mancances i la falta d'altres llibres per a realitzar un major estudi de l'administració municipal a la baixa edat mitjana, intentam fer una aproximació a l'administració municipal d'Inca aplicant una distribució de dades i rebudes amb la mateixa metodologia aplicada a altres llibres de rebudes per a veure d'on provenen els ingressos i quins són els principals conceptes de despesa.

4. Les finances i la fiscalitat de la Universitat d'Inca l'any 1436-1437

L'administració del clavari Bartomeu Estrany va del dia de Cinquagèsima de 1436 al mateix dia de l'any 1437, quan són elegits els càrrecs municipals de forma anual, i que suposen l'any comptable. Els ingressos de la Universitat d'Inca de 1436-1437 ascendeixen a 886 lliures, 5 sous i 2 diners, mentre que les dades -que per lògica haurien de ser similars si el llibre fos complet- sols arriben fins a 761 lliures, 11 sous i 7 diners.

Una altra característica és que algunes dades i rebudes que són anotades pel clavari no passen monetàriament per les seves mans sinó que els llevadors de la talla (recaptadors de la tributació directa) són els que efectuen

²⁷ AHMI, SP 1463.

²⁸ Fa un breu regest sobre les dades a: Rosselló Vaquer, Ramon: *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 41.

directament el pagament i el clavari sols anota la dada; i altres anotacions no són prou específiques sobre el concepte.

4.1. Els ingressos de la Universitat d'Inca

Dos són els conceptes únics que trobam en els ingressos de la Universitat d'Inca: talles i rebudes del blat. Les talles són la tributació directa establerta entre els focs o famílies d'Inca en relació amb la riquesa patrimonial de cada família. Són un ingrés extraordinari –malgrat la seva freqüència i concatenació pot fer parèixer que es tracta d'un ingrés o fiscalitat ordinària. Durant l'annualitat de 1436-1437 en trobam 7 de diferents que recapten diferents persones que arrenden la recaptació a canvi d'un salari.

Rebudes del clavari Bartomeu Estrany (1436-1437)²⁹

Concepte	Lliures	Sous	Diners
Rebudes del blat de Joan Teriola, mercader	104	13	2
Rebudes de la talla d'en Jordi Mart	224	10	-
Rebudes de la talla de Bartomeu Saguí	245	6	-
Rebudes de la talla de Jacme Radorta i Miquel Arguer (serveixen pagar monges del puig de Pollença)	10	10	-
Rebudes de la talla de P. Font del Sindicat (?)	110	-	-
Rebudes de la talla de la subvenció de Lluc Ampúries	32	-	-
Talla Joan Vilapriu (restes?)	6	-	-
Rebudes de la talla de Antoni Camps i Antoni Simó (1437)	153	6	-
Total rebudes clavari Bartomeu Estrany	886	5	2

Les talles poden ser per a recaptar diners per a les despeses ordinàries de la vila o per la quota assignada pel Sindicat de Fora per a donar subvencions al rei o per les despeses del Regne. La definició més ajustada al concepte de tall o talla, segons Maria Barceló, seria aquella que la consideràs com un impost de caràcter «extraordinari». Era un impost directe però no permanent, ja que s'acordava implantar-lo cada vegada que s'havia de subvenir una despesa extraordinària i important, és a dir, era percebut per una necessitat precisa i actual, ja fos d'interès purament local o per atendre les necessitats del Regne.³⁰ Els subjectes sobre els quals recau la imposició directa d'una talla veïnal són tan sols els caps fiscals o focs, concepte que va lligat a un patrimoni i a una personalitat jurídica sobre una família. Dins aquests no tots contribueixen, ja que n'hi ha que n'estan exempts: els ciutadans, cavallers, clergues, esclaus...

De les talles recaptades per Jordi Mart, i per Bartomeu Saguí, les més quantioses, no en sabem el concepte, però probablement es tracti de talles veïnals. Tampoc coneixem el motiu de les restes d'una talla d'anys anteriors de Joan Vilapriu. La talla recaptada per Jacme Radorta i Miquel Arguer pareix clarament que es tracta d'una talla veïnal perquè part de la seva recaptació és destinada a pagar un deute censal a les monges del puig de Pollença,³¹ que probablement haurien deixat doblers a la Universitat d'Inca.

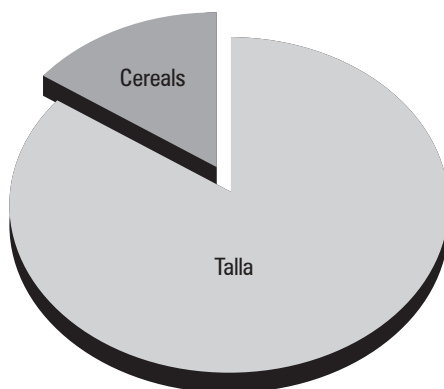
²⁹ AHMI, SP 1463, f. 1-11v.

³⁰ Barceló Crespí, Maria. Ciutat de Mallorca en el trànsit a la modernitat. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1988, p. 43; Barceló Crespí, Maria. "Més sobre l'impost del tall (1450-1521)", Randa, 29, 1991, p. 185.

³¹ "Ítem a XV de febrer rebí del dit Jacme Redorta vint sous los quals serviren a pagar les monges de Pollensa, e los quals dona al honrat n'Anthoni Verger qui aquelles tramés ab d'altres a les dites Monges." "Ítem a VI de marts rebí yo Barthomeu Strany deusdit, dels dits Miquel Arquer e Jacme Radorta tres lliures donaren per mi a les monges de Pollença o per elles a mossèn Blay Mir, prevera, procurador llur." AHMI, llibre de clavaría de Bartomeu Estrany SP 1463, f. 5.

La talla recaptada per P. Font, que ascendeix a 110 lliures, és per al Sindicat de Fora. També la talla que recapta Lluç Ampúries és per a pagar a la terra, ja que va per a pagar a "la taula de la Subvenció".³² També va encaminada a pagar la "subvenció" la talla recaptada per Antoni Camps i Antoni Simó.

El segon concepte diferent són les rebudes del blat. Es tracta d'un recurs financer -un negoci al cap i a la fi- que empra la Universitat d'Inca de forma "forçada" per tal de proveir blat a la vila i vendre el cereal a un preu fixat. El blat comprat per la Universitat d'Inca és venut a la botiga als qui ho necessiten a Inca. En aquest cas la Universitat d'Inca va comprar a Joan Teriola, mercader, per a repartir-ho entre els inquers –o més aviat vendre'l al preu fixat pels jurats. El blat comprat a principi de 1436, abans d'iniciar la comptabilitat Bartomeu Estrany, és recaptat per Guillem Serra, que recull els diners "que són proceyhits dels diners del dit blat degut per les gents."³³

Rebudes Inca 1436-1437

4.2. Les despeses de la Universitat d'Inca

Per a estudiar les despeses aplicam el model de distribució que ja hem aplicat a altres poblacions.³⁴ Aquests serien els diferents tipus de despeses que es poden trobar, i aquesta és la seva catalogació i forma d'agrupació segons el nostre model:

- a) Representació institucional
- b) Salari dels funcionaris
- c) Deute públic
- d) Obres públiques i sanitat
- e) Festes i religió
- f) Ajuda als cereals
- g) Altres
- h) Devolució de préstecs a particulars
- i) Drets universals (pagaments al Sindicat de Fora o a la Juraria de Mallorca)

Així, aplicant aquest model tenim per a la clàvia de Bartomeu Estrany d'Inca de 1436-1437 la distribució de les dades és:

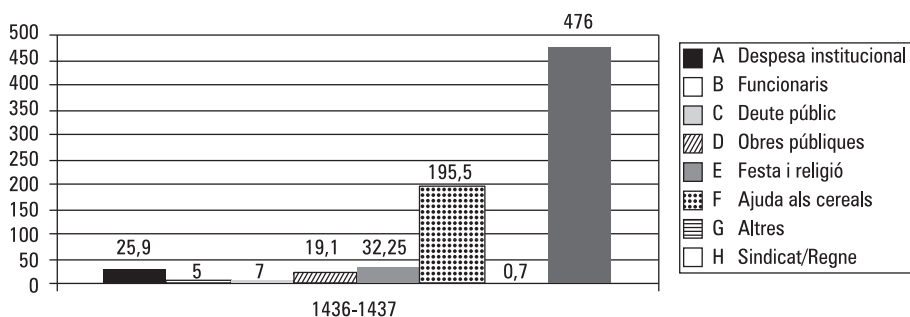
³² AHMI, *llibre de clàvia de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 7.

³³ AHMI, *llibre de clàvia de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 1.

³⁴ Sistema aplicat a prop d'un centenar de llibres de clàvia entre 1350 i 1450 a Alcúdia, Muro i Pollença. Mayol Mayol i Llompart, Antoni. *Finances i fiscalitat medievals. Ingress i despesa dels municipis forans de Mallorca: Alcúdia, Muro i Pollença (1350-1460)*. Memòria d'investigació, setembre 2003, UIB (inèdit).

Despeses de la Universitat d'Inca 1436-1437

Concepte	Lliures	Sous	Diners
A) Despesa institucional			
A1) Notaris, missers, sentències, escrivans, assessors, citacions, correu, ambaixades, jornals i missatgeries, sentències judicials, plets, procuracions... [23 ll. 9 s. 2 d.]	25	18	8
A2) Jornals i missatgeries de jurats i consellers electes [1 ll. 15 s.]			
A3) Administració comptable [14 s. 6 d.]			
B) Salari funcionaris	5	-	-
C) Emissió censal i deute públic	7	-	-
D) Obres públiques i sanitat			
D1) Obres públiques [14 ll. 6 s. 6 d.]	19	2	-
D2) Sanitat [4 ll. 15 s. 6 d.]			
E) Festes i religió	32	5	6
F) Ajuda a la introducció de cereals a la vila	195	11	-
G) Altres	-	14	5
H) Préstecs concedits per la vila	-	-	-
I) Drets universals i Sindicat de Fora	476	-	-
TOTAL despeses Universitat d'Inca 1436-1437	761	11	7

A) Despeses de representació institucional de la Universitat de la vila

La despesa de representació institucional és un tipus de despesa molt heterogènia. Filant molt prim gairebé totes les despeses podrien estar incloses dins aquesta categoria. Per a facilitar-ho es divideix en tres variants de despesa per precisar millor alguns continguts:

A Inca, dins aquest concepte, s'hi inclouen els salaris d'anar amb bèstia per a portar els diners a P. Terragó a Portopí per a les naus de genovesos que hi eren,³⁵ i les despeses de la compra del blat, els portadors de cartes, les procuracions realitzades pels notaris en pro de la vila d'Inca com Joan Sora i Mateu Martorell, notaris de ciutat de Mallorca, les provisions del comissaris reials i els salaris dels comissaris de la Part Forana que vénen a taxar a Inca per a pagar les subvencions que s'han de pagar.

35 AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 23v.

Un segon concepte és el salari o dieta dels membres de la Universitat d'Inca que es desplacen a ciutat o altres indrets per a fer feina per la vila, ja que pel seu càrrec no cobraven cap salari, però en canvi sí que ho feien per representar la vila mitjançant les dietes. Així per exemple el clavari paga 15 sous per tres jorns que Bernat Reyall, un dels jurats d'Inca, va anar a Ciutat dos cops -el 12 de juliol i el 27 de juliol- per a portar els diners al mercader Joan Teriola, pels blats que li havien comprat.³⁶ El tercer concepte és derivat de la pròpia administració comptable tant pel que fa al cost del llibre de comptes que redacta el clavari, com per la resta monetària pendent de clavaries anteriors.³⁷

B) Salari de funcionaris

Entenent per funcionaris les persones no electes en funció del seu càrrec institucional sinó que són elegides pel Consell per a efectuar una determinada tasca de forma ordinària durant un període de temps d'un any, superior, o una fracció de l'any. Salari de les persones llogades per a fer de banders o vinyògols, saigs, corredors de la cort, metges, barbers o cirurgians, el mestre de gramàtica... L'any 1436-1437 a Inca sols documentam com a funcionari Pere Picart, que és el saig de la vila d'Inca, que cobra 6 lliures³⁸ per a desenvolupar la seva tasca de realitzar pregons i anar a avisar els membres de la Universitat d'Inca per a realitzar consells i reunions.

C) Deute públic

Dins aquest concepte s'agrupa estrictament la despesa per al pagament del deute públic que manté la universitat de la vila; tant l'interès del deute com el pagament del deute, és a dir, la seva amortització. Probablement pel fet d'estar les dades de clavaría incompletes desconexim el nivell de deute censal de la vila d'Inca i de fet sols trobam dos pagaments censals (deute públic) de la Universitat d'Inca. Una és envers les monges del puig de Pollença, amb un cens de 4 lliures anuals³⁹ de l'any 1436, i una altra de 2 lliures anuals a Bernat Rossinyol, dit pagament es realitza endarrerit, ja que es paguen 4 lliures de la pensió dels anys de 1435 i 1436.⁴⁰

D) Obres públiques i sanitat

El concepte de despesa per obres públiques inclou les despeses derivades de la construcció i manteniment d'infraestructures comunes del municipi. Aquestes són empedrament de carrers i places, construcció i adob d'edificis públics (quartera, botigues, talaies, murades, valls, abeuradors, cisternes, ponts, casa de l'almoina...), incloent els edificis religiosos que són pagats per la Universitat de la vila.

A la clavaría de Bartomeu Estrany trobam el pagament dels jornals a Guillemó Serra, sartre, per escurar dos cops "la font larga, e los lavadors e lo abeurador."⁴¹ També trobam que els jurats paguen al mateix Guillemó Serra 10 lliures, V sous i 8 diners per realitzar l'any 1435 l'obra d'una capella,⁴² però l'estat d'humitat del llibre no ens permet conèixer de quina capella es tracta.

Cal entendre el concepte medieval de sanitat: la neteja de places, carrers i camins, pous, abeuradors... i també una mesura sanitària com és la conservació del blat. Així, és una mesura sanitària aquella que

36 AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 25v.

37 A Bernat Vadell que havia administrat la clavaría d'Inca l'any 1434-1435 se li paguen 8 sous i 6 diners que li eren deguts després de revisar els comptes de la seva clavaría. AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30v.

38 AMHI, clavaría de Bart. Strany, SP 1463, f. 31v.

39 "Yo Blay Mir, prevera, atorch a vos senyor en Jacme Dardorta que-m avets dades i pagades tres lliures de aquelles quatre lliures que la villa fan a les Monges del Pug de Pollensa, e per so com és veritat fas vos lo present albarà scrit de mà mia e fo de l'any MCCCCXXXVI." AMHI, clavaría de Bart. Strany, SP 1463, f. 29v.

40 "Ítem lo darrer de janer any de 1437 de manament dels honrats jurats doní an Bernat Rossinyol corredor quatre lliures e són per (...) que les 11 lliures les quals la Universitat li ha taden any de pençió so és per los anys trenta cinch e trenta sis. Yo Salvador Prats fas testimoni que en Bernat Rossinyol ha rebudes les quatre lliures, escrit de mà mia." AMHI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 29.

41 AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 27, f. 31v.

42 "Ítem a XXV de febrer any MCCCCXXVII met en dada que de manament dels honrats jurats comparats an G. Serra sartre pr[...] deu lliures V sous VIII diners la obra de la capella de mossèn sent [...] en l'any MCCCCXXXV." AMHI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

subvenciona la mort de la volateria que es menja els cereals dels sembrats. Per tal d'evitar que els ocells facin malbé les collites cerealístiques la vila, subvenciona aquells joves o macips que mostrin davant el clavari els peus dels animals que han mort (pardals, milanes, voltors, corbs, xoriguers, àguiles...). Malgrat que siguin mesures de caràcter més econòmic o agrari, donada la freqüència anual d'aquesta despesa i la mentalitat de la gent les consideram mesures sanitàries. De fet, dins la clavaría de Bartomeu Estrany és la despesa més freqüent. Trobam 12 partides dins les dades i tres de referenciades a través de les rebudes que ens informen sobre aquesta tasca. Els jurats subvencionen amb 4 sous per cada centenar de parells de peus de pardals entregats al clavari per la gent. Així, el clavari va pagar 95 sous i 6 diners per aquest concepte, fet que suposa la mort de més de 2.388 parells de peus de pardal.

E) Festa i religió

Entren dins aquest concepte tant els salaris o la contractació dels joglars que sonen en les festes, com dels frares dels ordes mendicants que solen ésser contractats per a sermonejar. Se'ls cobreix tant la feina com la seva estada a la vila -que sol perllongar-se diversos dies-, com el proveïment de menjar i les despeses d'anar-los a cercar i tornar-los amb bèsties al seu lloc d'origen. Algunes vegades la gent de la vila obsequia els frares amb donacions de menjar i beure. Els premis derivats de les joies en les festes -oques i polls- formen part de la despesa festiva, així com el menjar i beure que s'ofereix a les autoritats, joglars, clergues, balladors i gent de la vila convidada. L'enllumenat i les feines d'ornamentació dels indrets on es realitzen les festes que podrien aparèixer en les obres públiques són inclosos per l'especificitat de la festa. Les festes en la seva gran majoria són de caràcter religiós, malgrat que són costejades en part per la Universitat de la vila (Pasqua, Cinquagèsima, Corpus Crhisti, Nadal, processons i predicacions extraordinàries...). Igual que les despeses derivades d'endomassar en les festes religioses i civils també s'inclouen les despeses relacionades amb activitats ludicoesportives o militars, com la realització de la mostra d'homes d'armes, el joc de la ballesta i altres.

A Inca les dades festives de 1436-1437 són bastant breus. Sols documentam específicament el pagament als frares predicadors. Així el clavari el dia de Santa Maria d'agost paga una lliura a mestre Garcia per la predicació del dia de la festa,⁴³ i el pagament a mossèn Salvador Prats, prevere, de 10 sous, que havia bestret per a pagar el frare que predicà el jorn de Sant Bartomeu.⁴⁴ Una darrera dada del febrer de 1437 ens informa de forma confusa sobre les festes de Santa Magdalena de l'any 1436, que es paga a Guillemó Serra -que havia estat pagat per realitzar obres en una capella en una altra dada- en dues partides un total de 31 lliures, 2 sous 2 diners, i que per les humitats del document no podem conèixer si és per la realització d'obres o per l'organització de la festa, encara que en un dels passatges es diu que el dit Guillemó les havia bestretes "per les dites festes."⁴⁵ L'església del puig de Santa Magdalena ja està documentada almenys des de 1369 quan Ramon Desbrull hi realitza una donació a l'obra de la capella per a fabricar un camí i pòrtic davant el campanar,⁴⁶ però també podria ésser que encara no estigués acabada.

Però hem d'entendre que el clavari almenys ha de pagar les despeses de les festes patronals (l'ornamentació de la festa, les corregudes de joies, la subvenció del frare predicador, els joglars, el menjar distribuït, representacions teatrals, la mostra de la ballesta)⁴⁷, col·laborar d'alguna manera en les festes del calendari cristià, i fins i tot en les festes organitzades pels gremis, de les quals a Inca coneixem

43 1436, agost, 15, Inca. "{Frares} A XV d'agos doní dels honrats jurats per los quals donaren a mestra Garsia lo qual praychà lo jorn de la Verga Maria [d'agost] [...] [1 lliura]." AHMI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 25.

44 1437, gener, 31, Inca. "Ítem lo derrer de janer any MCCCCXXVII de manament dels honrats jurats doní al discret mossèn Salvador [Prats], prevera, de manament dels honrats jurats (...) deu sous los quals havia bestrets en provehir frare a astaren(sic) a la festa de sent Barthomeu prop passada qui vení per preycar. Yo Salvador Prats, atorch aver rebuts los dits deu sous, escrit de mà mia" [10 sous]." AMHI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 28v.

45 AMHI, *llibre de clavaría de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

46 Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986, p. 44.

que l'any 1460 es representava la Passió de sant Jordi,⁴⁸ l'any 1370 els jurats i prohoms d'Inca volien fer festa el dia de Sant Pere fent-hi una representació i festa solemne,⁴⁹ i l'any 1372 es volia fer dins l'església de Santa Maria la representació de sant Joan.⁵⁰ Recordem que els franciscans, presents a Inca des del segle XIII, són persones molt sol·licitades com a frares predicadors a molts pobles de la Part Forana com Alcúdia, Muro i Pollença, a on van a predicar per Pasqua i a les festes patronals, i que realitzen la seva festa el dia de Sant Joan. L'any 1372 al convent "en la qual se fan molts jochs, solasos, balls, i altres solemnitats; però ara alguns habitants de la vila volen mudar aquest festa", i que els inquers "volien fer la representació de sent Johan en la sgleya de madona senta Maria, on ja hi tenen llurs aparellaments i arnesos i fer-hi els balls amb consentiment dels teixidors, patrocinadors de la festa".⁵¹ En canvi sí documentam una despesa important respecte a la religió com és la compra d'un llibre oficier per part de la Universitat d'Inca i que costa 10 lliures.⁵² L'oficier conté el text dels oficis divins. El llibre oficier és un llibre de festes, el qual havia de contenir «aytants oficis festivals com los dits prohòmens volrran ni acordaran»: les festes, en efecte, almenys en part són determinades per les devocions, vots, patrons locals i els prohoms volien tenir un oficier que respongués a les necessitats de la parròquia. Si els llibres de missal i breviari podien ésser llibres fets en sèrie, l'oficier de festes havia de ser a mida de cada església.⁵³ Així aquest llibre contendria tot el calendari festiu i religiós medieval de la vila d'Inca.

F) Ajuda a la introducció de cereals a la vila

Aquest tipus de despesa comprèn la compra de forment per part de la Universitat de la vila per a proveir la botiga de la vila, les ajudes o subvencions per a la introducció o venda dins la vila de forment (blat, ordi, civada, xeixa) produït fora del terme de la vila.

A Inca l'11 de juliol es paguen 100 lliures i el 27 de juliol 95 lliures 11 sous a Joan Teriola, mercader, pel blat que li compra la vila d'Inca en dos contractes,⁵⁴ i que són pagades en diversos terminis una vegada que a la botiga d'Inca s'ha venut el blat als inquers.

G) Drets universals i Sindicat de Fora

Aquesta despesa recull tots els pagaments que es fan a les administracions superiors com el Sindicat de Fora i la Universitat del Regne per tal d'aportar la part que correspon a la vila en els talls generals o sols per a la Part Forana. El tall o l'aportació de la vila pot ésser d'un cop o en diversos terminis, i tant si és per al Regne (Juraria de Mallorques), sols per al Sindicat (Part Forana) o per a un tall reial (armada reial, maridatges, coronatges...), si no hi ha un recaptador específic, és la Universitat de la vila qui s'encarrega de fer la recaptació i de pagar el Sindicat. No s'inclouen dins aquest concepte les despeses notarials derivades dels retards, enviament dels diners, citacions, missatges... que s'inclouen dins el primer tipus de despesa

47 El 28 d'octubre de 1460 ja tenim constància de l'existència del carrer de la mostra. Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986, p. 41.

48 Enseyat Pujol, Gabriel. *Història de la literatura catalana a Mallorca a l'edat mitjana*. Mallorca: Ed. El Tall, 2001, p. 104.

49 Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 91.

50 Parets i Serra, Joan; Rosselló i Vaquer, Ramon. *Notes per a la història de la música a Mallorca (IV)*. Mallorca: Centre de Recerca i Documentació Històricomusical de Mallorca, 2006, p. 15.

51 Rosselló Vaquer, Ramon. *Història d'Inca 1350-1516*. Palma: Leonard Muntaner, editor, 1997, p. 91.

52 En dues partides:

- 1437, març, 5, Inca. "“per lo libre oficier” Ítem a V de març de manament dels honrats jurats doní al senyor en Bernat Vadell dues lliures les quals havia bestretes per ell dades al scribà ala[...] per rahó del libra ofeyer” [2 lliures]. AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30v.

- 1437, abril, 18, Inca. "Ítem a XVIII d'abril doní de manament dels honrats jurats al senyor Bisba Alamany vuyt lliures e són per lo libre oficier, les quals li porta l'honorat n'Anthoni Verger e assò per tant com havia tramesa una letra de vet contra los dits jurats” [8 lliures]. AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 30.

53 Llobet i Portella, Josep M. "Notícies de llibres als documents de Cervera (segles XIV i XV), dins *Arxiu de textos catalans antics*, núm. 21, 2002 (p. 681-725), pàg. 682.

54 AHMI, *llibre de clavaria de Bartomeu Estrany* SP 1463, f. 24.

institucional. Aquests drets corresponen sols a la tributació directa, ja que els impostos indirectes són arrendats des de la Juraria de Mallorques a particulars i les viles foranes no hi tenen cap tipus d'accés. A Inca li corresponia el major percentatge de la Part Forana. L'any 1440 el 8% del total de la Part Forana⁵⁵ segons una fórmula que taxava les viles en relació amb el dret de molitja.

	Pagat	Part corresponent a Inca	Llevador/receptor
Primer compartiment del Sindicat de Fora	6 lliures	52 lliures	Joan Huya
Primer Compartiment fet pel lo préstec o Donatiu del senyor Rei de 3000 lliures	145 lliures	145 lliures	Lorens Mulet, síndic e clavari de la part forana
Segon Compartiment del Sindicat de Fora	35	70 lliures	Lorens Mulet, síndic e clavari part forana (mans de Felip Pou)
Subvenció e Gabella	20 lliures		Amau Ciera, tauler de la subvenció per mà de P. Desboxo
Zona subvenció e gabella	16 lliures		Arnau Cirera, tauler de la subvenció e Gabella
Compartiment del Censal encarregat pel rei de Navarra	20 lliures	??	Lorens Mulet
Rei de Navarra (censal?) / Zon compartiment?	15 lliures	70 lliures	Pons Mulet a Felip Pou
Primer "responses" del Sindicat de la part forana pel rei de Navarra	110 lliures	135 lliures	Joan Bordils, síndic i clavari de la part forana
Compartiment 500 lliures Sindicat de Fora	12 lliures	52 lliures	Lorens Mulet, síndic i clavari de la part forana
5 subvenció	100 lliures 12 sous		Taula de la Suvenció Antoni Pastor, levador de la subvenció

Pagaments al Sindicat de Fora de la Universitat d'Inca

6. Conclusions

L'anàlisi d'aquest llibre de clavaria de Bartomeu Estrany d'Inca de l'any 1436, atès el seu aïllament documental, no ens permet veure la situació econòmica de la vila ni el nivell del deute censal, principal problema de les viles de la Part Forana. A més a més, la variabilitat del volum pressupostari any a any de les viles de la Part Forana, molt lligada a les subvencions a la monarquia o a les adquisicions de deute

⁵⁵ Morro Veny, Guillem. *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1997, p. 47.

censal per a pagar el deute del Regne, fa que tampoc en puguem tenir una idea general. Així, una major anàlisi de les finances i fiscalitat d'Inca durant la baixa edat mitjana haurà d'anar acompanyada de la revisió d'altres fonts conservades a l'Arxiu del Regne de Mallorca o a l'espera que apareguin més llibres de comptabilitat. De fet, sabem que a altres poblacions com Alcúdia i Pollença que també són importants dins la Part Forana, però amb molta menor població que Inca, la principal despesa per a la vila és el pagament de les pensions de censals i l'emissió de deute públic.

Malgrat aquestes grans mancances documentals podem observar el funcionament comptable de la Universitat d'Inca a través de les despeses (festes, despesa institucional, sanitat pública...) així com veure que l'any 1436 la principal font de finançament és l'impost directe via talla, i que el principal problema de la vila és la compra de cereals per a la població.

Comparativa de les dades de clavaria de les Universitats d'Inca, Alcúdia i Pollença

